

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СФЕР ПІДПРИЄМНИЦТВА І ТОРГІВЛІ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

УДК 620:22:677

Галик І. С.,

к.т.н., професор кафедри товарознавства та технології непродовольчих товарів, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Ніколайчук Л. Г.,

к.т.н., доцент, доцент кафедри товарознавства та технології непродовольчих товарів, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Семак Б. Д.,

д.т.н., професор, професор кафедри товарознавства та технології непродовольчих товарів, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ, СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА ПАСПОРТИЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТОВАРОЗНАВЦІВ СФЕРИ ТОРГІВЛІ

***Анотація.** В статті обґрунтована доцільність проведення поглиблених товарознавчих і матеріалознавчих досліджень проблем оптимізації, стандартизації та паспортизації професійних компетентностей товарознавців сфери торгівлі. Обґрунтована необхідність подальшого дослідження і переорієнтації системи підготовки фахівців товарознавчого профілю у закладах вищої освіти сфери торгівлі та легкої промисловості України. Розкрита роль компетентнісного підходу і контекстних форм навчання у підготовці фахівців товарознавчого профілю для потреб торгівлі. Стосовно підготовки фахівців товарознавчого профілю у закладах вищої освіти стандартизації підлягають: основні терміни, положення, визначення понять, що стосуються розкриття суті даного підходу, класифікації та загальної характеристики переліку та номенклатури ключових загальних і професійних компетентностей, узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду використання даного підходу.*

Ключові слова: компетентнісний підхід, контекстні форми навчання, професійні компетентності, оптимізація, стандартизація.

Galyk I. S.,

Ph.D., Professor, Professor of the Department of Commodity Research and Technology of Non-food Products, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Nikolaichuk L. G.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Commodity Research and Technology of Non-food Products, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Semak B. D.,

Doctor of Engineering, Professor, Professor of the Department of Commodity Research and Technology of Non-food Products, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

PROBLEMS OF OPTIMIZATION, STANDARDIZATION AND CERTIFICATION OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF TRADE SPHERE COMMODITY EXPERTS

Abstract. *The article substantiates the expediency of conducting in-depth commodity and material studies of problems of optimization, standardization and certification of professional competencies of commodity experts in the sphere of trade. The necessity of further research and reorientation of the system of commodity profile experts training in the higher educational establishments of trade and light industry sectors in Ukraine is substantiated. The role of the competence approach and contextual forms of education in the training of commodity profile experts for the needs of trade sector is revealed. As for the training of commodity profile specialists in the institutions of higher education, standardization is subject to: the main terms, provisions, definitions of concepts related to the disclosure of the essence of the competence approach, the classification and general characteristics of the list and nomenclature of key general and professional competencies, the generalization of domestic and foreign experience of using this approach.*

Key words: competence approach, contextual forms of education, professional competences, optimization, standardization.

Постановка проблеми. Потреба суттєвого підвищення якості та переорієнтації спрямованої системи підготовки фахівців товарознавчого профілю у вузах сфери торгівлі та легкої промисловості обумовлена низкою причин, а саме:

- докорінними змінами, які відбулися в економіці та промисловості України, за останні роки;

- невідкладною потребою переорієнтації вимог до асортименту, якості та безпечності товарів стандартів колишнього СРСР на вимоги сучасних міжнародних стандартів;

- потребою своєчасного виконання Угод між Україною і зарубіжними країнами, що стосується Угоди СОТ, Угоди про зону вільної торгівлі, Угоди про асоціацію України, ЄС та ін.

Як свідчить аналіз літературних джерел і результатів наших досліджень [1, 2, 3, 4, 5], найбільшого поширення у вищій школі компетентнісний підхід отримав у педагогічних вузах. У вузах сфери торгівлі та легкої промисловості він використовується ще обмежено. Про це свідчить обмеженість публікацій у періодичних виданнях названих галузей, а також відсутність інформації про використання компетентнісного підходу в монографічних та навчальних виданнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтовуючи можливість застосування компетентнісного підходу для вдосконалення підготовки фахівців товарознавчого профілю у вузах сфери торгівлі та легкої промисловості України, представляється доцільним обмежитись аналізом тільки тих публікацій, в яких розкриваються суть і загальні положення даного підходу, а також узагальнюється досвід його впровадження саме в практику роботи видів названих галузей.

Автором роботи [1] розкриті суть та основні положення компетентнісного підходу, наведена класифікація загальних і професійних компетентностей, узагальнено вітчизняний і європейський досвід його використання у системі освіти, описано історію розвитку компетентнісного підходу в окремих країнах Європи та світу. Сформульовані основні напрямки розвитку даного підходу у системі освіти України.

В роботі [2] обґрунтована доцільність застосування компетентнісного підходу та контекстних форм навчання в процесі підготовки у вузах сфери торгівлі товарознавців-експертів у митній справі. Обґрунтовано перелік і номенклатуру ключових професійних компетентностей для фахівців даного профілю. Показано напрями вдосконалення навчальних планів і програм профільних дисциплін у процесі реалізації компетентнісного підходу у вузах сфери торгівлі.

Автори роботи [3] обґрунтували доцільність більш широкого використання компетентнісного підходу та контекстних форм навчання в процесі підготовки у вузах сфери торгівлі та легкої промисловості України фахівців товарознавчого профілю. Ними сформульовано та обґрунтовано перелік ключових професійних компетентностей для товарознавців торговельного комплексу “Текстиль-одяг”. Узагальнено зарубіжний досвід використання компетентнісного підходу при підготовці фахівців торговельного профілю у вузах.

В роботі [4] розглянута можливість використання компетентнісного підходу для вдосконалення системи підготовки у вузах сфери легкої промисловості та торгівлі товарознавців взуття та одягу. Сформульовано та обґрунтовано перелік і номенклатуру професійних компетентностей для названих фахівців. Запропоновано найважливіші і найбільш вагомі компетентності для фахівців товарознавчого профілю включати у паспорти названих фахівців. Обґрунтовано доцільність більш широкого використання системи стандартизації та паспортизації фахових компетентностей для фахівців товарознавчого профілю сфери торгівлі та легкої промисловості України.

Авторами роботи [5] описана процедура діагностики та експертизи ключових професійних компетентностей товарознавців текстилю та одягу. Розкрита роль компетентнісного підходу та контекстних форм навчання студентів товарознавчо-комерційних факультетів вузів для надання їм необхідних фахових компетентностей. Показано, що впровадження компетентнісного підходу у систему підготовки товарознавців у вузах сприяє

суттєвому підвищенню якості підготовки цих фахівців.

Постановка завдання. Поглиблення товарознавчих досліджень, націлених на формулювання, обґрунтування, оптимізацію, стандартизацію та паспортизацію ключових професійних компетентностей фахівців товарознавчого профілю для потреб сфери легкої промисловості та торгівлі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Як відомо, в останні роки у галузевих науково-дослідних установах і вузах сфери легкої промисловості та торгівлі України проводилася активна робота з метою подальшого вдосконалення і переорієнтації системи підготовки фахівців товарознавчого профілю ВНЗ. Про це переконливо свідчать такі факти: відкриття нових спеціальностей і спеціалізацій, перехід на ступеневу форму навчання, розроблення серії освітніх стандартів для підготовки фахівців окремих спеціальностей, розширення сфери застосування фахівців товарознавчого профілю у сфері торгівлі та окремих галузях вітчизняної промисловості.

В даній роботі на основі аналізу літературних джерел і узагальнення результатів наших досліджень [1, 2, 3, 4] ми обмежимося тільки розглядом одного з названих підходів вдосконалення системи підготовки фахівців товарознавчого профілю у вузах сфери торгівлі шляхом оптимізації номенклатури професійних компетентностей системи їх стандартизації, а також їх паспортизації для названих фахівців. Потреба безвідкладного вирішення цього завдання обумовлена низкою причин, а саме:

- необхідністю переорієнтації вимог до асортименту та якості вітчизняної продукції зі стандартів колишнього СРСР на вимоги сучасних міжнародних стандартів;

- нагальною потребою розроблення та впровадження в практику роботи сфери торгівлі нової концепції підготовки фахівців товарознавчого профілю у вузах України на базі широкого зобов'язання апробованих у світовій практиці компетентнісного підходу та контекстних форм навчання;

- потребою розроблення теоретико-методологічних засад підготовки в Україні фахівців товарознавчого профілю нового типу, який відповідав би не тільки сучасним вимогам освітніх стандартів, але й потребі сучасного товарного ринку непродовольчих товарів в Україні;

- потребою проведення суттєвих коректив у зміст і спрямованість вузівської та галузевої науки сфери торгівлі, націлених на першочергове дослідження питань, пов'язаних із необхідністю суттєвого підвищення якості підготовки фахівців для сфери торгівлі (особливо товарознавчого профілю).

Зупинимось на більш детальному розгляді піднятих питань та пошуку ефективних шляхів їх впровадження.

Передусім слід підкреслити, що для вирішення проблеми оптимізації, стандартизації та паспортизації професійних компетентностей товарознавців сфери торгівлі необхідно дати кваліфіковану та обґрунтовану відповідь, скільки та якими професійними компетентностями повинен володіти товарознавець після закінчення навчання за програмою бакалавра чи магістра та яку частку серед цих

компетентностей повинні забезпечувати окремі профільюючі товарознавчі дисципліни, а яку частку - відповідні профільюючі комерційні дисципліни.

Цілком зрозуміло, що ця інформація може бути отримана тільки в результаті аналізу навчальних планів підготовки бакалаврів і магістрів відповідних торговельних спеціальностей, а також програм курсів окремих товарознавчих і комерційних дисциплін, включених у названі навчальні плани. При цьому обов'язково необхідно з'ясувати, наскільки вимоги освітніх стандартів до якості підготовки фахівців товарознавчого профілю гармонізовані з вимогами галузевих вітчизняних і міжнародних стандартів до різних груп і видів товарів, які домінують на вітчизняному ринку.

Для оцінки відповідності навчальних планів підготовки бакалаврів і магістрів спеціальності 076 "Підприємництво, торгівля та біржова діяльність" на 2017-2018 навчальний рік на товарознавчо-комерційному факультеті Львівського торговельно-економічного університету вимогам названого стандарту представляється доцільним дати короткий аналіз цим навчальним планам.

Візьмемо спочатку навчальний план спеціальності 076 для підготовки бакалаврів. План навчального процесу в цьому навчальному плані об'єднує дві групи дисциплін – базові навчальні дисципліни та дисципліни вільного вибору студента. Кожна з названих груп, у свою чергу, включає такі наступні підгрупи:

1. Дисципліни, що формують загальні компетентності.

2. Дисципліни, що формують професійні компетентності.

3. Дисципліни, що формують загальні компетентності за спеціалізаціями: "Товарознавство та торговельне підприємництво" і "Товарознавство та експертиза в митній справі".

Для прикладу наведемо перелік практичних дисциплін, які вивчаються бакалаврами спеціальності 076 для набуття ними необхідних професійних компетентностей для майбутньої практичної діяльності.

Аналіз даних табл. 1 дозволяє зробити наступні висновки:

- перелік включених у навчальний план базових дисциплін, які формують професійні компетентності бакалаврів спеціальності 076, виявився значно ширшим, ніж перелік професійних компетентностей, нормованих в освітньому стандарті спеціальності 076;

- включення у перелік формуючих професійні компетентності фахівців сфери підприємництва, торгівлі та біржової діяльності деяких дисциплін вимагають: пояснення та обґрунтування; це стосується, наприклад, хімії, бухгалтерського обліку, технічного регулювання;

- конкретизації та уточнення вимагає і бюджет аудиторних годин, виділених у навчальному плані, на вивчення тих дисциплін, які формують пріоритетні компетентності бакалаврів спеціалізації 076; візьмемо, наприклад, матеріалознавство і основи технологій виробництва товарів, на вивчення яких виділено всього 44 год. (22 на лекції і 22 на практичні заняття);

Таблиця 1

Перелік дисциплін, вивчення яких забезпечує набуття перелічених компетентностей бакалаврам спеціальності 076

№ з/п	Назва профільної дисципліни	Кількість годин (всього аудиторних)
1	Торговельне підприємництво та комерційна діяльність	88
2	Організація торгівлі	60
3	Економіка підприємництва	50
4	Бухгалтерський облік	50
5	Торговельна логістика	50
6	Технічне регулювання	50
7	Аналіз господарської діяльності	50
8	Біржова діяльність	60
9	Матеріалознавство та основи текстильного виробництва товарів	44
10	Менеджмент	50
11	Маркетинг	60
12	Мікробіологія	50
13	Хімія	60
14	Товарознавство фруктоовочевих і смакових товарів	50
15	Товарознавство зерноборошняних і кондитерських товарів	50
16	Товарознавство жирових і молочних товарів	50
17	Товарознавство м'ясних, рибних, яєчних товарів і харчових концентратів	60
18	Товарознавство текстильно-одягових товарів	50
19	Товарознавство господарських товарів	50
20	Товарознавство взуттєвих і хутряних товарів	60
21	Товарознавство культурно-побутових товарів	50
22	Товарознавство пакувальних матеріалів і тари	60

- виявлено доцільність визначення та обґрунтування, яку конкретну професійну чи загальну компетентність набуває в процесі вивчення перелічених в навчальному плані спеціальності 076 дисциплін;

- виявлена суттєва розбіжність між переліком професійних компетентностей в освітньому стандарті спеціальності 076 і переліком товарознавчих дисциплін даного навчального плану (в названому стандарті нормується по суті тільки одна компетентність - "здатність продемонструвати знання товару як об'єкту підприємницької, торгової та біржової діяльності", що свідчить про суттєвий недолік даного стандарту).

Тепер розглянемо навчальний план спеціальності 076 для магістрів. Цей навчальний план, як і план для бакалаврів, об'єднує базові навчальні дисципліни та дисципліни для вільного вибору студентом. Кожна з названих груп об'єднує: дисципліни, що формують загальні компетентності;

дисципліни, що формують професійні компетентності, і дисципліни, що формують професійні компетентності для окремих спеціалізацій "Товарознавство та торговельне підприємництво" і "Товарознавство та експертиза в митній справі".

Наведемо для прикладу перелік окремих профільних дисциплін, які формують професійні компетентності магістрів спеціальності 076.

Як видно з даних табл. 2, у навчальному плані підготовки магістрів спеціальності 076 наведено більш обмежений перелік профільюючих комерційних товарознавчих дисциплін, ніж у навчальному плані підготовки бакалаврів із цієї спеціальності, і вони в основному націлені на управління бізнес-процесами та якістю товарів. Це можна сказати і про перелік професійних компетентностей для магістрів, які містяться в освітньому стандарті спеціальності 076. Ці компетентності мають більш інтегрований зміст і базуються в основному на вивченні комерційних дисциплін.

Таблиця 2

Перелік дисциплін, вивчення яких забезпечує набуття професійних компетентностей магістром спеціальності 076

№ з/п	Назва профільюючої дисципліни	Кількість годин (аудиторних)
1	Організація та управління інноваційними бізнес-процесами	72
2	Управління якістю	40
3	Товари світового рівня якості	44

Таким чином існує реальна потреба встановлення відповідності переліку та змісту професійних компетентностей, які містяться в освітньому стандарті спеціальності 076, і переліком профілюючих товарознавчих і економічних дисциплін у навчальних планах підготовки бакалаврів і магістрів цієї спеціальності, які формують відповідні компетентності фахівців даного профілю. Саме шляхом кваліфікованого вирішення цього різнопланового завдання можна досягти бажаного рівня оптимізації ключових професійних компетентностей фахівців товарознавчого профілю для сфери торгівлі.

Успішному застосуванню компетентнісного підходу в навчальному процесі вузів сфери торгівлі сприятиме стандартизація основних термінів і положень, пов'язаних з його реалізацією. Стосовно підготовки фахівців товарознавчого профілю у вузах стандартизації підлягають: основні терміни, положення, визначення понять, що стосуються розкриття суті даного підходу, класифікації та загальної характеристики переліку та номенклатури ключових загальних і професійних компетентностей, узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду використання даного підходу [1, 2]. При цьому основна увага повинна приділятися обґрунтуванню вимог до якості підготовки фахівців для сфери торгівлі, які містяться в освітніх стандартах 076 і 182.

При цьому слід відзначити, що в названих освітніх стандартах дано перелік і коротку характеристику номенклатури тільки найбільш загальних професійних компетентностей фахівців різного профілю для потреб вітчизняної торгівлі, отриманих у процесі навчання на товарознавчо-комерційних факультетах вузів при вивченні окремих профілюючих товарознавчих і комерційних дисциплін, що містяться в навчальному плані для бакалаврів і магістрів спеціальності 076.

Разом з тим, як свідчить аналіз реальної ситуації у сфері вітчизняної торгівлі, переважна більшість фахівців сфери торгівлі безпосередньо пов'язана з реалізацією конкретних груп і видів непродовольчих товарів. Це безпосередньо стосується як фахівців гуртових торгових баз, так і фахівців різноманітних видів роздрібних підприємств (універмагів, фірм, компаній та інших).

Цілком зрозуміло, що фахівцям торгівлі, практична діяльність яких пов'язана з реалізацією конкретних груп чи видів непродовольчих товарів, потрібні і відповідні професійні компетентності, набуті ними в процесі навчання у вузах сфери торгівлі. Як показали наші дослідження [3, 4], перелік і номенклатура професійних компетентностей товарознавців, наприклад торговельного комплексу "Текстиль-одяг", суттєво відрізняється від переліку і номенклатури професійних компетентностей товарознавців взуття гуртової торгової бази. А якщо взяти окремі групи чи види будівельних чи культурно-побутових товарів, які реалізуються у гуртових і роздрібних торговельних підприємствах, то розширення переліку та номенклатури професійних компетентностей для їх фахівців, які займаються реалізацією цих товарів, стає ще більш очевидним.

Виходячи з цього, нам представляється доцільним доповнити існуючий перелік професійних компетентностей для фахівців сфери торгівлі, професійна діяльність яких пов'язана з реалізацією конкретних груп товарів. Саме такі компетентності повинні бути стандартизовані не тільки в освітніх стандартах спеціальностей 076 і 182 при підготовці бакалаврів і магістрів, але й у відповідних галузевих стандартах сфери легкої промисловості та інших галузей, які поставляють свою продукцію на вітчизняний ринок. В цьому ми бачимо суттєвий резерв подальшого розвитку стандартизації вимог до якості підготовки фахівців у вузах сфери торгівлі і легкої промисловості України.

Як видно, для обґрунтування змісту паспорта компетентностей фахівців будь-якого профілю в ньому повинні бути враховані [2, 4]:

- загальна характеристика професійної діяльності випускника вузу;
- результати набутих в процесі наведених у вузі загальних і професійних компетентностей;
- класифікація та загальна характеристика набутих в процесі навчання у вузі компетентностей.

Стосовно змісту, будови і спрямованості паспорта компетентностей фахівця товарознавчого профілю сфери торгівлі нам представляється доцільним:

- обмежитись у паспорті для товарознавця окремої товарної групи тільки переліком конкретних і найбільш значимих професійних компетентностей, без володіння якими практична діяльність фахівця конкретної посади є практично неможливою;
- цей паспорт повинен вручатися фахівцям торгівлі за досягнення відмінних результатів в роботі, за довгострокову сумлінну роботу, за участь у відповідних фахових змаганнях та ін.

При цьому слід відзначити, що паспортизацію ключових найбільш вагомих професійних компетентностей для фахівців сфери торгівлі можна розглядати як один із стимулів більш широкого впровадження компетентнісного підходу в процес навчання фахівців торговельного профілю. Для прикладу нами сформульовані та обґрунтовані зміст і номенклатура професійних компетентностей для паспорта товарознавців взуття та одягу сфери вітчизняної роздрібно-торгівлі, які опубліковані в роботі [4].

Підсумовуючи наведену в даній роботі інформацію, слід підкреслити:

- навіть фрагментарний розгляд і постановка піднятих проблем підтверджують необхідність проведення поглиблених товарознавчих їх досліджень із широким залученням науковців вузівської та галузевої науки;
- при цьому однозначно підтверджено, що питання оптимізації, стандартизації та паспортизації ключових професійних компетентностей фахівців товарознавчого профілю сфер торгівлі можуть бути об'єктами поглиблених товарознавчих їх досліджень.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі.

1. Вважається, що визначення відповідності переліку в навчальних планах профілюючих навчальних дисциплін для підготовки бакалаврів і магістрів спеціальності 076 переліку наведених в цьому освітньому стандарті ключових професійних компетентностей вимагає поглибленого дослідження та наукового обґрунтування.

2. Нам представляється недоцільним для різних галузей господарства (підприємництва, торгівлі та біржової діяльності) з різним рівнем розвитку і значимості для суспільства встановлювати єдиний освітній стандарт для спеціальності 076 із єдиним переліком професійних компетентностей для фахівців названих галузей.

3. Для суттєвого підвищення якості підготовки фахівців торговельного профілю з врахуванням вимог зарубіжних стандартів існує нагальна потреба розроблення та затвердження нового освітнього стандарту, в якому у повній мірі були би враховані не тільки можливості вузів галузі торгівлі готувати для сфери торгівлі фахівців сучасного рівня, але ситуації і вимог сучасного вітчизняного ринку.

4. Обґрунтована доцільність проведення поглиблених досліджень, націлених на оптимізацію, стандартизацію та паспортизацію професійних компетентностей фахівців товарознавчого профілю для потреб вітчизняної торгівлі.

5. Для стимулювання застосування компетентнісного підходу в процесі підготовки у вузах фахівців товарознавчого профілю нами запропонована система паспортизації найбільш вагомих професійних компетентностей для товарознавців конкретних груп товарів (взуття, одягу, інтер'єрного текстилю та ін.).

ЛІТЕРАТУРА

1. Овчарук О. В. Особливості запровадження компетентнісного підходу: досвід України та країн Європи / О. В. Овчарук // Інформаційні технології в освіті. – 2009. – №4. – С. 218-225.

2. Мороз С. Е. Формування готовності майбутніх товарознавців-експертів у митній справі до професійної діяльності як педагогічна проблема / С. Е. Мороз // Вісник Житомирського національного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 1. – С. 146-150.

3. Галик І. С. Компетентнісний підхід – основа професійної підготовки товарознавців у вищих навчальних закладах / І. С. Галик, Б. Д. Семак // Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Серія Технічні науки. – 2017. – Вип. 18. – С. 16-21.

4. Беднарчук М. С. Основні напрями переорієнтації підготовки товарознавців для потреб легкої промисловості та торгівлі України / М. С. Беднарчук, І. С. Галик, Б. Д. Семак // Технології забезпечення життєдіяльності людини. Збірник праць міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю Української технологічної академії (1992-2017). – Київ, 2017. – С. 7-16.

5. Семак Б. Д. Діагностика та експертиза компетентностей товарознавців – текстилю та одягу / Б. Д. Семак, І. С. Галик, Л. Г. Ніколайчук // Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу та аспірантів Львівського торговельно-економічного університету “Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах Євроінтеграції” (Львів, 11-12 травня 2017 р.). – Львів : Видавництво ЛТЕУ, 2017. – С. 192-193.

REFERENCES

1. Ovcharuk, O. V. (2009), Osoblyvosti zaprovadzhennya kompetentnisnoho pidkhotodu: dosvid Ukrainy ta krayin Yevropy, Informatsiyni tekhnolohiyi v osviti, #4, s. 218-225.

2. Moroz, S. E. (2013), Formuvannya hotovnosti maybutnikh tovaroznavtsiv-ekspertiv u mytniy spravi do profesiyanoi diyal'nosti yak pedahohichna problema, Visnyk Zhytomyrs'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Franka. Pedahohichni nauky. Vyp. 1. S. 146-150.

3. Halyk, I. S. and Semak, B. D. (2017), Kompetentnisnyy pidkhid – osnova profesiyanoi pidhotovky tovaroznavtsiv u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh, Visnyk L'vis'koho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu. Seriya tekhnichni nauky, vyp. 18, s. 16-21.

4. Bednarchuk, M. S. Halyk, I. S. and Semak, B. D. (2017), Osnovni napryamy pereoriyentatsiyi pidhotovky tovaroznavtsiv dlya potreb lehkoyi promyslovosti ta torhivli Ukrainy, Tekhnolohiyi zabezpechennya zhyttyedyal'nosti lyudyny. Zbirnyk prats' mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, prysvyacheno yi 25-richchyu Ukrainy's'koyi tekhnolohichnoyi akademiyi (1992-2017). Kyiv. S. 7-16.

5. Semak, B. D. Halyk, I. S. and Nikolaychuk, L. H. (2017), Diahnostyka ta ekpertyza kompetentnostey tovaroznavtsiv – tekstylyu ta odyahu, Materialy naukovoyi konferentsiyi profesors'ko-vykladats'koho skladu ta aspirantiv L'viv's'koho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu “Aktual'ni problemy ekonomiky i torhivli v suchasnykh umovakh Yevrointehratsiyi” (L'viv, 11-12 travnya 2017 r.), Vydavnytstvo LTEU, L'viv, s. 192-193.